

15. Податкові спори: виникнення, природа, засоби врегулювання: [навчальний посібник] / С.В. Буряк, П.В. Мельник, Ф.О. Ярошенко та ін.; за заг. ред. С.В. Буряка. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 800 с.
16. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: ученик / Под ред. Ю.Н. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – 436 с.
17. Покатаєва О.В. Теоретичні засади правового регулювання справляння загальнодержавних податків та зборів в Україні: [монографія] / Ольга Вікторівна Покатаєва. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – 300 с.
18. Кашанина Т.В. Оценочные понятия в советском праве: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.01 / Кашанина Татьяна Васильевна. – Свердловск, 1974. – 185 с.
19. Городовенко В.В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: [монографія] / Віктор Валентинович Городовенко. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.
20. Миронов А. В. Оценочные понятия в избирательном законодательстве Российской Федерации: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.02 / Андрей Владимирович Миронов. – Владивосток, 2004. – 243 с.
21. Онопенко В. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення / Василь Онопенко // Право України. – 2011. – №7. – С. 64-68.
22. Гасс Ш. Невиконання і надмірно тривале виконання рішень національних судів у цивільних і адміністративних справах; відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту / Штефан Гасс // Право України. – 2011. – № 7. – С. 83-87.
23. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: [монографія] / Олена Миколаївна Овчаренко. – Х.: Право, 2008. – 304 с.
24. Явич Л.С. Сущность права / Лев Самойлович Явич. – Ленинград: Изд. Ленинградского ун-та, 1985. – 207 с.

УДК 343.222: 343.11 (091) (477)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ

Калашник Ю.В., здобувач

Запорізький національний університет

У науковій статті досліджується історія становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. Дослідження даної теми дозволило з'ясувати правову природу відповідного правопорушення та, використовуючи позитивний історичний досвід, сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення національного законодавства та юридичної практики в даній сфері суспільних відносин.

Ключові слова: історія становлення, юридична відповідальність, неповага до суду, правосуддя, джерела права, санкції, історичний досвід, законодавство.

Калашник Ю.В. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРОЯВЛЕНИЕ НЕУВАЖЕНИЯ К СУДУ / Запорожский национальный университет, Украина
В научной статье исследуется история становления и развития юридической ответственности за проявление неуважения к суду. Исследование данной темы позволило выяснить правовую природу соответствующего правонарушения и, используя позитивный исторический опыт, сформулировать конкретные предложения относительно усовершенствования национального законодательства и юридической практики в данной сфере общественных отношений.

Ключевые слова: история становления, юридическая ответственность, неуважение к суду, правосудие, источники права, санкции, исторический опыт, законодательство.

Kalashnyk Y.V. HISTORY OF OCCURRENCE AND DEVELOPMENT OF THE LEGAL RESPONSIBILITY FOR DISPLAY OF DISRESPECT TO COURT / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the scientific publication the history of occurrence and development of the legal responsibility for display of disrespect to court is investigated. The research of positive historical experience has allowed to find out a legal nature of the specified offence and to formulate the concrete offers on improvement of the national legislation and legal practice in the given sphere of the public relations.

In the publication the historical experience of attraction to the responsibility for display of disrespect to court since time of occurrence of the state and right is investigated, during a middle ages, in new time, during existence of the Soviet state and right. The sanctions are described which were applied to the offenders, which have shown disrespect for court. It is underlined, that one of the forms of disrespect to court is the refusal of the offender of participation in judicial session. The historical development of the legal responsibility for such form of disrespect to court as the insult the judge or criticism of court is analyzed.

Is shown, that the responsibility for disrespect for court in the various periods of development of the state and was right rather severe, switching and application of a death penalty to the offender. It is explained to that the court is a body, which carries out justice on behalf of the state, therefore display of disrespect to court means display of disrespect to the state.

The disrespect for court destroys bases of legal culture, the authority of court and judges undermines. As a result of distribution of the various forms of disrespect to court the base of a lawful state collapses, the court ceases to be the tool of the decision of all conflicts and can not carry out the function objectively, operatively and unbiassedly. Thus, taking into account historical experience, the responsibility for disrespect for court in the Ukrainian legislation should be strengthened.

Key words: a history of occurrence, legal responsibility, disrespect for court, justice, sources of the right, sanction, historical experience, legislation.

Формування соціальної правової держави в Україні нерозривно пов'язано з процесом трансформації національного законодавства та удосконалення юридичної практики. До основних ознак правової держави відноситься функціонування ефективної, незалежної та неупередженої судової влади та високий рівень правової культури громадян. Названі ознаки взаємопов'язані, адже правова культура включає в себе і повагу до права в цілому, і повагу до суду, що у свою чергу забезпечує об'єктивний розгляд юридичних справ та реальний захист прав і свобод громадян та інтересів держави. Прояв неповаги до суду є одним із проявів правового нігілізму, руйнівним фактором, який уповільнює становлення правової держави. Дослідження історії становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду дає можливість з'ясувати правову природу відповідного правопорушення та, використовуючи позитивний історичний досвід, сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення національного законодавства та юридичної практики в даній сфері суспільних відносин.

Дослідженню різних аспектів юридичної відповідальності присвятили свої праці В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, В.М. Бевзенко, В.В. Галунько, І.П. Голосніченко, Г.В. Джагунов, П.В. Діхтєвський, Є.В. Додін, В.В. Доненко, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко, С.В. Петков, В.А. Семеняка, В.Ф. Сіренко, С.Г. Стеценко, Ю.А. Тихомиров, Н.В. Хорошак, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, Х.П. Ярмакі та інші, праці яких і стали науковим підґрунтям дослідження.

З останніх досліджень історії юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду та інші правопорушення проти порядку здійснення судової влади можна назвати роботи В.В. Гречишникової, П.П. Музиченко, М.Н. Ясинського, П. Захарченко.

Предметом наукової статті є історія становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Метою наукової статті є дослідження історії становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду з метою формулювання конкретних пропозицій щодо реформування чинного законодавства та юридичної практики. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати ступінь наукової розробки даної теми; виділити основні періоди становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду; охарактеризувати юридичну відповідальність за прояв неповаги до суду в різні історичні періоди; сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства та юридичної практики у даній сфері суспільних відносин.

Починаючи дослідження історії становлення та розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду, необхідно зазначити, що перші нормативні приписи про відповідальність за неповагу до суду (неявку до суду) були передбачені ще в Законах XII таблиць – основному джерелі Стародавнього римського права, яке датується 451 – 450 р. р. до н.е.

Так, Таблиця I Законів XII таблиць починається наступними положеннями: «1. Якщо викликають (кого-небудь) на судовоговірня, нехай (викликаний) йде, якщо (він) не йде, нехай (той, хто викликав) підтвердить (свій виклик) при свідках, а потім веде його примусово. Якщо (викликаний) вигадує відмовки (для неявки) або намагається сховатися, нехай (той, хто його викликав) накладе на нього руку» [1].

У стародавній Індії в трактаті «Артхашастра» в Книзі III знаходимо положення, за яким образа вищестоящих тягла за собою штраф у подвійному розмірі [2, 126]. Логічним буде вважати, що судді відносились до вищестоящих і за їх образу був передбачений штраф у подвійному розмірі.

З метою систематизації і більшої планомірності викладу зазначеної проблеми, необхідно відокремити основні періоди становлення і розвитку інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Перший період – князівський – із кінця IX ст. до початку XIV ст. (до примусового приєднання українських земель Великим князівством Литовським та Річчю Посполитою).

Другий період – литовсько-польський – із середини XIV ст. до середини XVII ст. (до початку національної революції під проводом Б. Хмельницького).

Третій період – козацько-гетьманський – із середини XVII ст. до кінця XVIII ст. (до ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі).

Четвертий період – імперський – із кінця XVIII ст. до початку XX ст.

П'ятий період – радянський – 1917 – 1991 рр. (до проголошення незалежності України).

Зазначена періодизація, як і будь-яка інша, значною мірою умовна. Але в її рамках можна розглянути головні тенденції розвитку інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. Розглянемо кожен період більш детально.

I період. На першому етапі, у Давньоруській державі суд не був відокремлений від адміністрації. Судові функції здійснював перш за все сам великий київський князь. Князю вручається вся державна влада управління і суду. Крім великого київського князя, судові функції здійснювали посадники, волостелі, тіуни [3, 30].

Крім того, на Русі функціонували вотчинний суд, а також общинний суд. У зв'язку із запровадженням на Русі християнства судовими повноваженнями була наділена і церква [4, 308-309].

Відомості щодо правосуддя кінця IX – X ст. досить розрізнені, а, головне, містяться не стільки в законодавчих актах, скільки у творах іноземних, переважно арабських, авторів.

Так, Ібн-Русте (східний вчений-енциклопедист першої половини X ст.) дав короткий, але тим більш цінний опис приводу до суду на початку X ст.: «Когда кто из них имеет дело против другого, то зовут его на суд к царю, перед которым и препираются; когда царь принимает приговор, исполняют то, что он велит...» [5].

II період. З початку XIV ст. розпочалася експансія Литви та Польщі в Україну. Приєднання українських земель до складу сусідніх держав негативно вплинуло на долю української державності – вона була ліквідована. Крім того, захоплення і утримання українських земель польсько-литовськими феодалами поступово обумовило зміни і в судоустрої.

Треба зазначити позитивні риси тогочасної судової системи, а саме: поступове відокремлення судової влади від адміністративної; спроба розмежування компетенції суду за колом справ; початок процесу формування інституту професійних суддів, а також гарантій їх безпеки; вихід на перший план здійснення правосуддя, а не одержання судової платні [6, 135-136].

У нормах Статутів Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 рр.) відображається судовий етикет того часу, віддзеркалюється стан правопорядку в судах держави.

Так, у I Литовському Статуті в статті 17 «Якби хто в суді штовхнув або вдарив іншого» зазначено: «Якби хто в суді схопив рукою іншого, штовхнув, смикнув або вдарив, але не поранив, і тим справив би в суді безлад, той повинен заплатити штраф дванадцять карбованців грошів, а тому за безчестя, – в залежності від стану того. Якщо ж хто-небудь перед судом оголив би шаблю або меч, то, хоча б нікого і не поранив, йому відрубують руку. А якби поранив кого-небудь перед судом, той підлягає смертній карі».

Стаття 18 регламентує «як має бути покараний той, хто під час судового розгляду образив би суддю або сторону, або суддю, який ударив чи образив когось на суді»: «Якби хто-небудь кому-небудь іншому або суддям у суді сказав лайливі, слова і тим виявив неповагу до суду і суддям, той повинен бути покараний тюремним ув'язненням на шість тижнів. Також і суддя, виконуючи суддівські обов'язки, не повинен нікого ображати. Якщо ж суддя схопив би кого-небудь рукою і вдарив, то повинен сплатити тому за безчестя відповідно до стану. А якби суддя кого образив лайливими словами, то образений має поставити його перед нами, великим князем, або перед панами, і йому з суддею повинно чинитися правосуддя відповідно до законів. Якби хтось погрожував судді, той повинен не тільки відсидіти шість тижнів, але й після відбуття цього терміну повинен представити гідних поручителів, щоб судді були в покої» [7].

П.П. Музиченко зазначає, що в статтях 17 і 18 розділу VI Статуту 1529 року, регламентована поведінка всіх учасників суду: в статті 17 – сторін, що позиваються, в статті 18 – суддів. Ці статті стосуються етики суду і спрямовані на охорону правопорядку в суді.

Норма, узаконена в статті 17, зустрічається ще в достатутівій судовій практиці. Тільки тут вона дана в чіткішому і конкретнішому формулюванні вже в назві: «Якби хто кого у суді штовхнув або вдарив». Поза сумнівом, це давня норма звичаєвого права; кваліфікація подібного роду злочинів зароджуються ще в епоху раннього феодалізму. Характер покарань вказує на їх походження з норм литовського звичаєвого права. Злочин кваліфікується двояко: без застосування зброї та із застосуванням. Перший випадок визначається як насильство над судом (а не просто в суді) і карається традиційним штрафом – 12 рублями і винагородою потерпілому за ганьбу відповідно до його станової приналежності: «Якби хто у суді схопив рукою іншого, штовхнув, смикнув або вдарив, але не поранив, і тим самим учинив би в суді безлад, той мусить заплатити штраф дванадцять рублів грошей, а тому за безчестя – у залежності від стану того». Інше, суворіше покарання застосовується до того, хто осмілиться в суді оголювати зброю: «Якщо ж хто перед судом оголив би шаблю або меч, то, хоча б нікого і не поранив, йому все одно відрубують руку. А якби поранив кого перед судом, то підлягає смертній карі».

Якщо в статті 17 кваліфікуються прояви нешанобливого ставлення до суду, точніше, здійснювані в суді прояви насильства, то мета статті 18 – кваліфікувати словесні обопільні образи сторін, що позиваються, і суддів, причому, фізичні дії (без застосування зброї) останні об'єднані із словесними. Це нова правова норма: за лайливі слова на адресу іншої сторони або суддів – шеститижневе тюремне ув'язнення, а самі лайливі слова визначаються саме як прояв неповаги до суду: «Якби хто кому іншому або суддям сказав лайливі слова і тим виказав зневагу до суду і суддів, то його має бути покарано тюремним ув'язненням терміном на шість тижнів». Суддя при цьому опиняється в явно привілейованому становищі: за биття підсудних (траплялося і таке) він платить лише як за ганьбу відповідно до станової приналежності побитого; тобто, тут дії судді, на відміну від подібних дій сторін (стаття 17), кваліфікуються лише як образа особи, а не як здійснене в суді насильство і, тим самим, проявлена неповага до суду. Висловлено лише докір, що суддя «не повинен нікого соромити», а нижче ціла пропозиція, присвячена цій протизаконній дії судді, надає можливість ображеному шукати справедливості: «А якби суддя кого образив лайливими словами, то образений має поставити його перед нами, господарем, або перед панами, і йому із суддею має бути вчинено правосуддя у відповідності до законів».

Стаття 18 у цілому слід оцінювати як певне досягнення кодифікаторів: словесне посягання проти особи кваліфіковано досить детально. Крім того, остання норма статті визначає покарання за погрози суддям з боку сторін, що позиваються: «Якби хто загрожував судді, то мусив не тільки відсидіти шість тижнів, але і після відбуття цього строку мусить представити достойних поручителів, щоб судді були спокійні».

У Поширеній редакції Статуту 1529 року (Слуцький список) висловлюються ще й мотиви таких погроз, вказані конкретні суди, яким ця норма адресується: «Але, проте, це встановлюємо як для спокою тих суддів, які нами і нашими панами радниками призначені в наших містах, і для тих, які ведуть копный суд».

На завершення коментарів артикулів 17 і 18 розділу VI слід підкреслити, що для того часу, коли в судах і навіть на сеймах ляпаса були нерідким явищем (правда, ці рецидиви середньовіччя трапляються і в теперішніх сеймах і парламентах), а інколи їх учасники оголювали шаблі, які на відміну від сучасних парламентарів і суддів завжди мали при собі, узаконення в названих артикулах Статуту Великого князівства Литовського 1529 р. таких норм було реальною необхідністю [8].

У II Литовському Статуті Розділ IV «Про суддів та про суди» присвячено питанням охорони порядку під час судового розгляду та санкціям за його порушення. Так, у відповідності до артикула 3 «Врядам повітовим, зокрема судді і підсудку, належить в установлені судові терміни судити і вирішувати справи всіх станів однаково і однотипно, коли хто-небудь не з'явиться на судове засідання, то ми даємо повну силу цьому вряду процесуальним порядком виносити постанову і здійснювати виконання проти кожного, хто на судовому засіданні буде визнаний винуватим, аж до застосування останнього ступеня права. А коли відповідач, ставши перед врядом в суді, вислухавши позви, не бажав відповідати по суті справи, не дочекався до кінця судового засідання, пішов геть із суду, не бажаючи бути послухним праву, тоді вряд уповноважений з такого порушника не тільки здійснити стягнення за неявку, а відразу вирішити справу по суті позви при наявності достатніх доказів і винести постанову. Те ж саме стосується сторони, що позивається. У випадку виявлення неповаги до вряду, залишення судового засідання вона втрачає свою справу. Декрети і всі постанови суддя з підсудком повинні здійснювати у письмовій формі.

Згідно з артикулом 7 (Розділ IV II Литовського Статуту), коли б хто-небудь, з'явившись до суду замковий чи земський, там, на суді, або хоча б на вулиці суддю, підсудка чи писаря або когонебудь із врядників ганебними словами образив, той повинен відсидіти 6 тижнів у замку чи у дворі нашому. А ображеного врядника задовольнити відповідно до його шляхетського стану. А коли б поранив врядника, тоді смертною карою повинен бути покараний, а пораненому в подвійному розмірі принести відшкодування зі свого майна. А коли б убив, такий життя і честь свою втрачає, а дітям чи близьким родичам вбитого половина з майна злочинця в подвійному розмірі повинна бути виплачена.

У відповідності до артикула 22 (Розділ IV II Литовського Статуту) «якщо хто-небудь, будучи викликаним на сесію земського суду, не з'явиться і ніякої поважної причини своєї неявки не вкаже чи не пояснить суду, то такий повинен стороні заплатити за неявку за кожні позви 4 копи грошей, у суд одну копу з розрахунку судді 40 грошей, а підсудку – 10 грошей [9].

Литовський Статут 1566 р., закріпивши створення земських, гродських, підкоморських судів, впровадив виборні посади земського судді, підсудка та писаря, а також гродського судді і писаря та підкоморія, які призначались воєводою або старостою. Обрання і призначення мало довічний характер, отже, формується інститут професійних суддів. Визначені були вимоги до осіб, що обиралися або призначалися: ними мали бути «люди добрые, цнотливые, расторопные, в праве умеетные, роду шляхецкого, в том повете добре оселые, не иное веры только хрестиянское» (II Литовський Статут, розділ IV, арт.18). Таким чином, держава дбала як про професіоналізм, так і про моральні якості членів суду. По обранні члени суду мали принести присягу, текст якої наводився в Статуті (II Литовський Статут, розділ IV, арт.19). Посилюється відповідальність членів суду за винесені рішення. Передбачена була відповідальність писаря за внесені в судові книги записи протоколів судового процесу.

Несформованість судової влади в литовсько-польську добу, зумовила недостатнє сприймання з боку населення, особливо з боку магнатів та шляхти, членів суду як представників влади. Тому в судових актах цього періоду фіксуються численні випадки нескорення вижам (судовий урядник) з боку магнатів, шляхти, їхніх слуг, і навіть насильства над вижами. Так, виж Павло Невишський докладав, що урядник князя Костянтина Острозького не тільки відмовився чинити суд над своїми селянами, але й затримав і ув'язнив вижа: «мене вижа в себе загамовал и через три дни держал» [10].

Ще одним кроком у справі формування судової влади у Великому князівстві Литовському було внесення до Статуту положень, які гарантували б безпеку членам суду. Частими були випадки насильства над возними з боку магнатів і шляхти. Тому возні повинні були при врученні позовів мати при собі двох шляхтичів на випадок, якщо відповідач чинитиме опір владі. За образу возного і знищення позовів «хто б возного на справі з листами воєводи замкового або повітового зранив, або листи в нього відібравши, порвав і тим вряд не вшанував» винний підлягав 12-тижневому ув'язненню в замку, а возному-шляхтичу сплачувалось «безчестя» (II Литовський Статут, розділ IV, арт. 6). Однак, незважаючи на загрозу покарання, магнати і шляхта нерідко чинили опір владі, навіть із зброєю в руках та із застосуванням насильства. Так, у Луцькій гродській записовій книзі від 23 січня 1577 р. бачимо скаргу Андрія Добринського на дружину Дем'яна Гулевича, яка наказала своїм слугам запхати возному до рота, з вимогою з'їсти, вручений їй позов у справі про наїзд її чоловіка. Слуги відповідачки вибили возному зуба і вирвали бороду.

III період. Здобувши незалежність у ході Визвольної війни український народ створив і власну судову систему, яка є однією з ознак державності. Ця система, хоч і мала свої недоліки (поєднання адміністративної і судової влади, та велика кількість судових ланок, які мала проходити справа), за багатьма ознаками знаходилась на рівні сучасних європейських держав.

Значну кількість найважливіших норм щодо суду та процесу Гетьманщини містила визначна пам'ятка права України, перший кодекс українського права – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Хоча цей кодекс формально не був визнаний царським урядом, проте його норми використовувались у судовій практиці.

Актуальним і для нашого часу є, наприклад, положення «Прав», у відповідності з яким суворих кримінальних покарань за неповагу до суду зазнавали не тільки ті, хто дозволяв собі образити чи принизити суддю або суддівського працівника усно чи письмово, а й ті, хто грубо, нетактовно поведився в самому приміщенні суду [11].

Так, за заподіяння тілесних ушкоджень судді винний позбавлявся двох пальців та був зобов'язаний відшкодувати в подвійному розмірі за завдану рану. Вбивство судді, возного чи його помічника передбачало четвертування злочинця [12, 168].

IV період. Треба зазначити, що в період з кінця XVIII до початку XX ст. близько 90% українських земель входило до складу Російської імперії. І потрібно врахувати ту обставину, що в цілому, розвиток інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду в імперський період у науковому плані досліджений порівняно недостатньо.

На початку XIX ст. відбулася систематизація російського законодавства, проведена при Миколі I («Звід законів Російської імперії», 1832 р., «Уложення про покарання кримінальні та виправні», 1845 р. тощо).

Так, в Уложенні 1845 р. містився спеціальний розділ четвертий «Про злочини і проступки проти порядку управління», в якому виділялися сім глав: глава друга «Про образу і явну неповагу до присутствених місць та чиновникам при відправленні посади» передбачала відповідальність за неповагу до суду. Наприклад, стаття 305 встановлювала відповідальність за складання і поширення творів образливого змісту; стаття 306 – за аналогічні дії, коли вони були спрямовані проти посадових осіб з метою перешкодити виконанню ними своїх службових обов'язків; стаття 309 – за образу, завдану в «присутственном месте». При цьому в ній виділявся кваліфікований склад образи у відношенні осіб, які здійснюють правосуддя; із частини 3 цієї статті випливає, що вчинення даного злочину не навмисне, а в стані алкогольного сп'яніння є пом'якшувальною відповідальність обставиною. Стаття 312 встановлювала відповідальність за образу, хоча вчинену і не під час судового засідання, але безпосередньо пов'язану з діяльністю особи по виконанню нею своїх посадових обов'язків по здійсненню правосуддя; стаття 315 – за образу інших учасників судового процесу [13].

V період. Будівництво радянських судових органів розпочалося з постанови Народного Секретаріату України від 4 січня 1918 р. «Про введення народного суду», яким скасовувалися всі діючі до прийняття цієї постанови судові органи і такі інститути, як нотаріат, прокурорський нагляд, судові слідчі, пристави, присяжна і приватна адвокатура. Вводилися колегіальні місцеві народні суди, дільничні, повітові і міські [14, 14]. У постанові в загальних

рисах визначався склад зазначених судів, порядок виборів суддів, провадження справ у судах. Не передбачалося ні апеляційного, ні касаційного оскарження судових рішень.

За радянських часів із 1917 р. у кримінальному законодавстві Української РСР не було спеціальної норми про відповідальність за неповагу до суду. 15 вересня 1922 р. був введений в дію Кримінальний кодекс Української СРР.

Кримінальний кодекс 1922 р. в особливій частині, у главі 1 передбачав кримінальну відповідальність лише за публічну образу окремих представників влади при виконанні ними своїх службових обов'язків. Вочевидь, що відповідальність за образу судді, в залежності від кваліфікації дій винного, могла також наступати за дії, які розцінювалися як контрреволюційна діяльність або як злочини проти порядку управління. Крім того глава 5 «Злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи» КК Української РСР містила норми, що передбачали відповідальність за образу, завдану комусь дією, а також усно або в письмовій формі [15, 185].

Новий Кримінальний кодекс Української РСР 1927 р. у главі 2 «Злочини проти порядку управління» встановив відповідальність за публічну образу представників влади при виконанні такими службових обов'язків. Спеціальної норми про відповідальність за образу судді або учасника судового розгляду в цьому КК також не було. Відсутність спеціальної норми, яка передбачає відповідальність за образу судді або будь-кого з учасників судового розгляду, була пов'язана з тим, що суд розглядався як специфічний орган держави, що представляв частину загальнодержавного механізму, і судова влада як окрема форма державного регулювання праводносин не виділялася.

У Кримінальному кодексі 1960 р. з'явилася глава 8 «Злочини проти правосуддя». Однак статті 173 «Завідомо незаконний арешт, затримання або привід», ст.174 «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності», ст.175 «Примушення давати показання» були спрямовані насамперед на захист осіб, щодо яких здійснюється правосуддя, але не на захист самих учасників судового розгляду, тобто осіб, які безпосередньо здійснюють правосуддя.

Існуюча прогалина в законодавстві в якійсь мірі була усунута згідно з Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 04 травня 1990 р. Так Стаття 176-1 «Втручання у вирішення судових справ» передбачала, що вплив у будь-якій формі на суддів з метою перешкодити повному і об'єктивному розглядові конкретної справи або добитися винесення незаконного судового рішення, – карається виправними роботами на строк до одного року або штрафом від двохсот до чотирьохсот мінімальних розмірів заробітної плати. Ті ж дії, вчинені з використанням службового стану, – караються позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк від одного року до двох років.

Згідно зі статтею 1762 Кримінального кодексу 1960 р. «Погроза щодо судді» карається позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк від одного до двох років [16].

Закон СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду» від 2 листопада 1989 р. передбачив два види відповідальності за неповагу до суду: кримінальну (статті 1 – 4) і адміністративну (статті 5 – 7) [17].

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна виокремити основні періоди становлення і розвитку інституту юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Перший період – князівський, – з кінця IX ст. до початку XIV ст. (до примусового приєднання українських земель Великим князівством Литовським та Річчю Посполитою).

Другий період – литовсько-польський, – з середини XIV ст. до середини XVII ст. (до початку національної революції під проводом Б. Хмельницького).

Третій період – козацько-гетьманський, – з середини XVII ст. до кінця XVIII ст. (до ліквідації Гетьманщини та Запорозької Січі).

Четвертий період – імперський, – з кінця XVIII ст. до початку XX ст.

П'ятий період – радянський, – 1917 – 1991 рр. (до проголошення незалежності України).

Дослідження показало, що юридична відповідальність за прояв неповаги до суду існувала на всіх етапах становлення та розвитку державності і включала в себе, як правило, достатньо суворі санкції за вчинення вказаного правопорушення.

У сучасній Україні відповідальність за прояв неповаги до суду передбачена ст. 185-3 КУпАП і єдино можливою санкцією за вчинення даного правопорушення є штраф. Враховуючи позитивний історичний досвід та важливість правового забезпечення поваги до суду, як елементу правової держави, вбачається за доцільне посилити юридичну відповідальність за вчинення вказаного правопорушення і передбачити в статті 185-3 КУпАП альтернативні адміністративні стягнення у вигляді громадських робіт та адміністративного арешту з метою забезпечення реального виховного впливу адміністративної відповідальності на правопорушників.

Перспективність подальшої наукової розробки даної тематики є очевидною, адже адміністративно-деліктне законодавство України знаходиться в стадії реформування і потребує змістовної теоретичної основи, формулювання обґрунтованих пропозицій, у тому числі, і щодо удосконалення юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
2. Вигасин А.А. «Архашастра»: проблемы социальной структуры и права / А.А. Вигасин, А.М. Самозванцев; Институт востоковедения Академии наук СССР. – М.: «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1984. – 253 с.
3. Руська Правда (Просторова редакція) // Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: навч. посіб. / за ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1996. – Т. 1. – С. 30-31.
4. Щапов Я.Н. Княжеские уставы и церковь в Древней Руси XI – XIV вв. / Я.Н. Щапов. – М.: Наука, 1972. – С. 308-309.
5. Известия о Хозарах, Бургасах, Болгарах, Мадьярах, Славянах и Руссах Абу-Али Ахмеда Бен Омар Ибн-Даста, неизвестного доселе арабского писателя начала X века, по рукописи Британского музея [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.runivers.ru/lib/book>.
6. Суд і судочинство на українських землях у XIV-XVI ст. / за заг. ред. П. Музиченка. – Одеса: Астропринт, 2000. – С. 127, 135-136.
7. Литовський Статут (1529 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narod.ru/disk/26137241001.b6d411155bb93ec0b2ae331eb4ec1a16/statutvkl1529.rar>.
8. Музиченко П.П. Охорона правопорядку в судах у нормах статуту великого князівства литовського 1529 року [Електронний ресурс] / П.П. Музиченко. – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-13943.html?page>.
9. Литовський Статут (1566 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narod.ru/disk/26137241001.b6d411155bb93ec0b2ae331eb4ec1a16/statutvkl1566.rar>.
10. Ясинский М.Н. Материалы для истории судоустройства и судопроизводства в Литовско-Русском государстве. Акты о копных и панских судах [Электронный ресурс] / М.Н. Ясинский. – Т. 1. – К., 1897. – Режим доступа: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/44/4.pdf>.
11. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/932/17/>.
12. Захарченко П. Історія держави і права України: [підручник] / П. Захарченко. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
13. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.history.ru/content/view/1114/87>.

14. Історія держави і права Української РСР: [у 2-х т.]. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. I. (1917-1967 рр.). – С. 14-15.
15. Кримінальний Кодекс УРСР (1922 р.) // Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т.: [навч. посіб.] / за ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1996. – Т. 2. – С. 185-186.
16. Кримінальний Кодекс УСРР (1960 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05>.
17. Об ответственности за неуважение к суду Закон СССР от 2 ноября 1989 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr1164.htm>.

УДК 235.87

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ БЕЗДОМНИХ ОСІБ

Кожура Л.О., ад'юнкт

Національна академія внутрішніх справ

У науковій статті окреслюється коло питань, що стосуються визначення поняття «правове регулювання» та розкривається його зміст. Автор характеризує нормативну базу, що врегульовує питання, пов'язані зі всебічним захистом бездомних осіб, та пропонує її часткове вдосконалення та доповнення.

Ключові слова: правове регулювання, нормативний акт, бездомні особи.

Кожура Л.А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ БЕЗДОМНЫХ / Национальная академия внутренних дел, Украина

В научной статье определяется круг вопросов, касающихся определения понятия «правовое регулирование» и раскрывается его содержание. Автор характеризует нормативную базу, которая регулирует вопросы, касающиеся всесторонней защиты бездомных лиц, и предлагает её частичное усовершенствование и дополнение.

Ключевые слова: правовое регулирование, нормативный акт, бездомные лица.

Kozhura L.O. LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE LAW PROTECTION HOMELESS / National academy of internal affairs, Ukraine

The article outlines a range of issues relating to the definition of "regulation" and revealed its contents. The author describes the regulatory framework that governs issues related to the comprehensive protection of homeless people and offers its partial improvements and additions.

Theoretical approaches to the definition of the category of "regulation", bred by leading scientists. The author gives the term "legal regulation" to understand the phenomenon as a specific and efficient activities of the state, which has organized manner, the guarantor of law, by using a wide variety of legal means of specific methods and techniques, which aims ordering social relations.

Proposed to amend Art. 46 of the Constitution of Ukraine, stating it as follows: "Every person (citizen of Ukraine, an alien or a stateless refugee) has the right to social protection, including the right to security in the event of full, partial disability, widowhood, unemployment conditions beyond its control, and in old age, and in other cases provided by law".

Determined that the existing state system of social protection of homeless people and prevent homelessness does not correspond to the scale and nature of the problem is not that effective. The law contains a number of shortcomings and contradictions that require amendments to the newest version of this regulation. Yes, there are problems concerning the protection of rights of the homeless. As we noted earlier, no registration number of persons deprived of their rights, which entails deterioration of homeless and effectively removes them from the system of social security.

It was found that the law sphere homeless peculiar: the lack of systematic and comprehensive approach to the definition and protection of the rights of homeless people, the lack of thoughtful and clear mechanisms for implementation of state programs for the protection of the vulnerable, declarative, dispersion, oversaturation and entanglement with the presence of terminological inconsistencies and legal conflicts, partial compliance with international legal instruments on human rights, lack of funding government programs for the homeless, the lack of well-established mechanism for cooperation and joint efforts of various sectors – Health, Interior,